

РОЗДІЛ 1

*21 липня 1912 р., неділя
Село Гречинці Летичівського повіту*

Того недільного вечора до храму зібралася тьма-тьмуща людей. Чи знудилися за тиждень за ськими-такими розвагами, а чи й справді шукали розради в Бозі, але майдан перед церковцею нагадував ярмарок. Хіба без звичного для такої місцини галасу худоби та птиці, без надривних вигуків перекупок і циганської лайки. А так — було все: і шкодливі дітиська, за ватагами яких курява здіймалася незгірше, як за валкою возів; і переморгування гуртів хлопців і дівчат; і затяті суперечки підтоптаних дядьків, котрі добряче навечерялися перед службою та потребували до задоволення тілесного ще й доброї балачки; і довірливі зітхання молодиць, що звіряли одна одній секрети болячок «по жіночому» та способів їхнього лікування.

Перед церквою вже яблуку ніде було впасти, а люд прибував. Здавалося, йди просто зараз у село, завертай до першої-ліпшої хати й неси, що забажаєш — усі Гречинці зібралися біля храму.

Отець Йосафат, що закуняв був у ризниці, стрепенувся, зачувши гук хвиль людського моря, що ритмічно хлюпали об стіни храму. Якусь мить він оговтувався, силкуючись зрозуміти, що відбувається надворі. Та голова лише віддавала тупим болем у скронях, а горло немилосердно дерло. Годилося би причаститися... Отець Йосафат спрагло ковтнув шорсткий клубок, пригадуючи, чи залишилося вино

після вранішньої проскомидії¹, а тоді вирішив, що краще буде спершу з'ясувати джерело незвичного шуму. Хтозна, що коїться за стінами, не дай, Боже, якої біди.

— Добривечір, отче!

Не встиг отець Йосафат рипнути церковними дверима, як утямив, що про вино доведеться забути — правити вечірню напідпитку сьогодні не вдасться. До одвірка прихилилося кілька парубків, котрі безсовісно щирилися просто йому в обличчя. Поблизьким натовпом розлилася насторожена мовчанка, яка, проте, не встояла перед хвилями, що накочувалися зоддалік, і за мить людське море знову вирувало, хлюпотіло та бризкалося навсібіч краплями теревенів.

— Добр... — почав було отець Йосафат, але вчасно схаменувся, прокашлявся й солідним басом, як годиться, прорік. — Мир тобі, отроче Павле. Негоже церкву святу плечем підпирати. Господь Бог і без тебе встановив її рівно.

Парубок випростався, але, як зауважив отець Йосафат, не так уже й прудко, чим заслужив на згадку в проповіді. Добровільна пожертва творить дива, тож якщо отрок Павло буде ниньки смиренним і богобоязливим, обійдеться без гріха.

Утім пожертва мирян, навіть без отрока Павла, сьогодні обіцялася бути щедрою, зважаючи на те, скільки люду товклося на майдані перед храмом. Отець Йосафат аж облизався, проте відразу ж переконав себе, що то не нечистий спокусив його ласитися на гроші, а Святий Дух змусив звожити уста перед тим, як...

— Боже благословіння вам, миряни! — священник намагався не скривитися від спалаху болю в скронях.

Юрба загомонила, заворушилася, а потім потягнулася до церковних дверей, але без поспіху та штовханини. Люди знали, що в невеликому храмі всі не помістяться, тому на-

¹ Перша частина церковної літургії, на якій шляхом священнодійств із хліба й вина готують матеріал для евхаристії. (Тут і далі прим. авт.)

перед пропускали найстарших і шанованих: старосту з родиною, хористів, стодволітнього діда Салимона, котрий не прогавив жодної недільної служби, що б не робилося за вікнами його хати. І, звісно, бабу Секлету, котру позаочі прозивали «бабою Секретою», на що вона, загалом, не ображалася — після того, як їй пояснили значення латинського «secretarius»¹.

Баба Секлета, щойно опинившись у притворі, діловито заметушилася, ступила з дороги хористам, а тоді вхопила віника, чим дала змогу отцю Йосафату нарешті гідно ретируватися. До служби залишалася якась дещиця, тож отець намислив, що причаститися таки доведеться, інакше від «трубного гласу» лусне голова. Та й миряни не простять йому заплітання та спотикання, а тоді, чого доброго, вкинуть до скриньки менше, ніж збиралися. «Во славу Божу та на Святий Храм», — подумав отець Йосафат. І тільки так.

— Оксано, підемо після служби до Харишиного ставка, під верби? — «отрок Павло» геть не переймався святістю місця та години, що вже казати про спасіння душі. Та й яке спасіння, коли тобі двадцять років, а надворі буяє літо? Набагато більше зараз його цікавила Оксана — молодша дочка старости, що позирала на парубка з-під темних брів, та при батькові не сміла відповісти нахабному залицяльникові.

— Спершу шмарклі втри, — прогук староста, розмашисто перехрестився та ступив до храму. Оксана смиренно чекала, доки слідом зайде мати та старша сестра з чоловіком. А коли вже й сама занесла ногу над порогом, відчула на руці, вище від ліктя, швидкий доторк.

— То підеш? — хлопець не вгавав, плекаючи надію розговорити неприступну кралу. Але вибрав він не надто зручне місце для розмови, бо наступної миті юрба відтіснила його від дівчини, закутила справжнім вихором і втягла

¹ Секретар, помічник, різничий (лат.).

за собою до храму, де вихлюпнула просто під ноги бабі Секлеті. Павло завертівся у пошуках знайомого личка, але всюди намацував поглядом лише хустки або потилиці. В храмі миттю не стало чим дихати: до важкого духу ладану та воску додався ще й людський віддих. Умить зіпрівши, парубок зрозумів, що повинен вшиватися, але ззаду все сунули й сунули люди, тож вибратися з виру здавалося неможливим, достоту, як зі справжньої морської купелі.

Та ось у храмі запала мертва тиша (Павло аж почув, як потріскують гнотики свічок), а тоді отець Йосафат завів вечірню, і церквою попливли перегукування хорів і священника.

Хтозна, може, десь у Києві, в Лаврі, те звучало велично й тишило Господнє вухо, але тут, незважаючи на святу неділю, змагання отця Йосафата з хористами мало жалюгідний вигляд. Священник раз по раз збивався з дихання й кумедно уривав фрази, наче старі баби, що на весіллях співали пісень і не знаходили достатньо духу, аби як слід вивести останнє слово. Попри те, до співу ніхто не дослухався, вважаючи, що вже сама присутність на вечірні очищає людину від гріхів, а розбиратися в хитросплетіннях «вонмем» та «якоже» — справа попівська, а не мирська.

Хвилина минала за хвилиною, а Павло дедалі більше потерпав від страшеної задухи. Час неначе розтягнувся старим медом, а парубок уявляв себе тією нещасною бджолою, що невчасно влипла в солодкий трунок і ладналася ось-ось розпрощатися з життям. Так і він — поплинув за Оксаною, запрагнув відповіді тут, зараз, і — на тобі. Бракувало ще осоромитися перед людьми, гепнувшись без свідомості.

Хлопець тихцем утирав мокрого лоба та силкувався зіп'ястися навшпиньки, нанюхуючи вгорі бодай краплю свіжого повітря. Але понад людом витав тільки густий аромат ладану, від якого паморочилося в голові. Він уже майже забув про Оксану в своїх спробах протриматися до кінця вечірні на ногах, коли під час чергових «танців» навшпиньки побачив знайому голівку.